

Skolotniani, Yu. "Valerii P'iatnytskyi: «SOT zahyne, iakshcho bude nakladene veto na zminy»" [Valery Pyatnitskii: "The WTO will die if it is vetoed the changes"]. Dzerkalo tyzhnia, no. 9 (2013): 7-.

Sotsialno-ekonomichnyi stan Ukrainy : naslidky dla narodu ta derzhavy [The socio-economic situation in Ukraine: Implications for the Nation and the State]. Kyiv: NVTs NBUV, 2009.

Stratehichni vyklyky XXI stolittia suspilstvu ta ekonomitsi Ukrainy [Strategic Challenges of the XXI century society and economy in Ukraine]. Kyiv: Feniks, 2007.

Skolotniani, Yu. "Valerii P'iatnytskyi: «My – chastyna mizhnarodnoho torhovelnoho prostoru i vidsikaty sebe vid nyoho ne zbyraiemosia»" [Valery Pyatnitskii: "We - the international trade

of the space and cut off themselves from him going"]. Dzerkalo tyzhnia, no. 34 (2012): 7-.

Sidenko, V. R. Globalizatsiia i ekonomicheskoe razvitie. [Globalization and economic development]. Kyiv: Feniks, 2008.

"WTO ITC UNCTAD World Tariff Profiles", 2013.

"Zvit Robochoi hrupy z pytan vstupu Ukrainy do Svitovoi orhanizatsii torhivli. WT/ACC/UKR152" [Report of the Working Party on the Accession of Ukraine to the World Trade Organization. WT/ACC/UKR152]. <http://www.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=32172>

УДК 336.227.3: 336.02

МІЖНАРОДНИЙ ОФШОРНИЙ БІЗНЕС ТА ГЛОБАЛЬНА ФІНАНСОВА СИСТЕМА

© 2014 ЧЕРЛЕНЯК І. І., ДЮГОВАНЕЦЬ О. М.

УДК 336.227.3: 336.02

Черленяк І. І., Дюгованець О. М. Міжнародний офшорний бізнес та глобальна фінансова система

Метою написання статті є дослідження зв'язків міжнародної фінансової системи, міжнародного офшорного бізнесу та тенденцій розвитку національних економік. У науковій роботі проаналізовано позитивні та негативні аспекти впливу офшорних зон на міжнародний бізнес і міжнародну фінансову систему. Розглянуто концептуальні основи мотиваційних джерел офшорного бізнесу та формати змісту, що позначають його асоціальну системну природу. Здійснено аналітичне дослідження структури, субструктур, функцій та спектру можливостей субструктур глобальної фінансової системи, що є важливим питанням з точки зору пріоритетів і завдань державної та корпоративної економічних політик.

Ключові слова: офшорний бізнес, офшорні зони, офшори, ухилення від податків, податкові гавані, податкові сховища, секретні юрисдикції

Бібл.: 11.

Черленяк Іван Іванович – доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри, кафедра міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту, Ужгородський національний університет (вул. Підгірна, 46, Ужгород, Закарпатська обл., 88000, Україна)

Email: cherlenyakij@mail.ru

Дюгованець Олеся Михайлівна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародного бізнесу, логістики та менеджменту, Ужгородський національний університет (вул. Підгірна, 46, Ужгород, Закарпатська обл., 88000, Україна)

Email: lables@ukr.net

УДК 336.227.3: 336.02

UDC 336.227.3: 336.02

Черленяк І. І., Дюгованець О. М. Международной офшорный бизнес и глобальная финансовая система

Целью написания статьи является исследование связей международной финансовой системы, международного офшорного бизнеса и тенденций развития национальных экономик. В научной работе проанализированы положительные и негативные аспекты влияния офшорных зон на международный бизнес и международную финансовую систему. Рассмотрены концептуальные основы мотивационных источников офшорного бизнеса и форматы содержания, которые обозначают его асоциальную системную природу. Осуществлено аналитическое исследование структуры, субструктуры, функций и спектра возможностей субструктур глобальной финансовой системы, что является важным вопросом с точки зрения приоритетов и задач государственной и корпоративной экономических политик.

Ключевые слова: офшорный бизнес, офшорные зоны, офшоры, уклонение от налогов, налоговые гавани, налоговые убежища, секретные юрисдикции

Библ.: 11.

Черленяк Иван Иванович – доктор наук по государственному управлению, профессор, заведующий кафедрой, кафедра международного бизнеса, логистики и менеджмента, Ужгородский национальный университет (ул. Подгорная, 46, Ужгород, Закарпатская обл., 88000, Украина)

Email: cherlenyakij@mail.ru

Дюгованець Олеся Михайлівна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра международного бизнеса, логистики и менеджмента, Ужгородский национальный университет (ул. Подгорная, 46, Ужгород, Закарпатская обл., 88000, Украина)

Email: lables@ukr.net

Cherlenyak I. I., Diugowanets O. M. International Offshore Business and the Global Financial System

The purpose of this article is to study the relations between the international financial system, the international offshore business trends and the development of national economies. The study analyzed the positive and negative aspects of the impact of offshore zones on international business and international financial system. The conceptual foundations of motivational sources of offshore business and content formats that denote its asocial systemic nature were considered. Analytical study of the structure, substructure, functions and range of capabilities of the substructures of the global financial system were performed, which is an important issue in terms of priorities and objectives of state and corporate economic policies.

Key words: offshore business, offshore areas, offshore, offshore tax evasion, tax havens, secret jurisdiction

Bibl.: 11.

Cherlenyak Ivan I. – Doctor of Sciences (State Administration), Professor, Head of the Department, Department of International Business, Logistics and Management, Uzhgorod National University (vul. Pidgirna, 46, Uzhgorod, Zakarpatska obl., 88000, Ukraine)

Email: cherlenyakij@mail.ru

Diugowanets Olesia M. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of International Business, Logistics and Management, Uzhgorod National University (vul. Pidgirna, 46, Uzhgorod, Zakarpatska obl., 88000, Ukraine)

Email: lables@ukr.net

Вступ. Сучасний стан і тенденції розвитку світової фінансової системи свідчать, що сьогодні посилюються ризики перманентного зародження та розгортання в «її просторі» кризових явищ. Фінансові кризи ведуть до спаду світової економічної системи. Сучасна світова фінансова криза 2007 – 2008 рр. призвела до майже п'ятирічної стагнації провідних національних економік, незважаючи на вжиті на міжнародному рівні заходи з послаблення таких криз. Зокрема, для підвищення стійкості фінансового сектора було запроваджено на міжнародному рівні та на рівні національних економік провідних держав світу превентивні (запобіжні) заходи. В 2010 р. Міжнародний валютний фонд (МВФ) розробив Програму обов'язкової перевірки стабільності фінансового сектора (Financial Sector Assessment Program, FSAP) 25 країн світу з найбільшими фінансовими системами [1, с. 219]. Проте тенденції наростання кризових явищ усе ще не подолано. Зокрема, і для економіки України та інших транзитних економік. У даному випадку актуальним залишається аналітичне дослідження всіх можливих джерел кризових явищ у національній економіці України, зокрема, такого джерела, як «розмаїття» природи каналів транспортування та циркулювання фінансових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зважаючи на стрімкий розвиток офшорного бізнесу у багатьох розвинених країнах світу, дослідження вищезазначеної проблематики в останні роки є актуальним як для зарубіжної (К. Ейд, А. Зором, Д. Кар, П. Кругман, Х. Кьоллер, Р. МакКіннон, Р. Манделл, Д. Медоуз, А. Мецлер, Х. П. Мінські, Дж. Стігліц, Я. Тінберген, Дж. Тобін, Дж. М. Флемінг, Н. Шексон), так і вітчизняної науки (В. В. Вірченко, В. О. Вірченко, Д. Ю. Голубков, Л. Кабір, М. В. Корольов, В. П. Лещук, Д. Ю. Мамотенко й інші).

Невирішені частини загальної проблеми. Сила впливу внутрішньої фінансової кризи, одним із джерел якої є непомірне використання офшорних схем руху капіталів, на економічне становище та економічну політику стає сьогодні все більш відчутною для вітчизняної економіки. Тому дослідження характеру та масштабів впливу «офшорної компоненти» на фінансову систему держави, на міжнародну фінансову систему та на національну економіку є сьогодні актуальним науковим і прикладним завданням. У наукових джерелах помітні спроби систематизувати типові елементи механізму та спеціального режиму офшорів [2, с. 52], проте не приділено достатньої уваги дослідженню взаємозв'язків міжнародної фінансової системи та міжнародного офшорного бізнесу. До того ж, у більшості доступних вітчизняних і зарубіжних праць щодо даного питання, автори, на жаль, не приділяють достатньої уваги розробці рекомендацій нівелювання шкідливого впливу офшорних схем та офшорного бізнесу в цілому на національну економіку транзитних країн. Невирішеними залишилися питання зв'язку раціональності структури глобальної фінансової системи (ГФС) з потребами впорядкування спектру «доцільних» можливостей офшорного бізнесу. Аналітичне дослідження структури, субструктур, функцій та спектру можливостей субструктур ГФС є важливим питанням з точки зору пріоритетів і завдань державної та корпоративної економічних політик.

Метою написання статті є дослідження зв'язків міжнародної фінансової системи, міжнародного офшорного бізнесу та тенденцій розвитку національних економік.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з гіпотезою «фінансової нестабільності» Хаймана Мінські, фінансовій системі притаманна внутрішня нестабільність, а фінансові кризи – це закономірний етап розвитку фінансової системи, а не результат впливу будь-яких зовнішніх чинників [3]. Проте ситуація є дещо складнішою, оскільки фінансова система є лише частково автономною та самоорганізованою. Часткова автономність означає її кібернетичний зв'язок з ще кількома частково автономними самоорганізованими системами: макроекономічною, політико-інституціональною, суспільно-соціальною, технологічною, демографічною. Це стосується і національних фінансових систем, і міжнародної фінансової системи. Тому на питання чи нестабільність, що формується за рахунок зв'язку рівнів міжнародної фінансової системи, національних фінансових систем та національних економік, «безумовно» повинна зростати під впливом зростання нерівномірного розподілу фінансових ресурсів і, відповідно, зростання масштабів складності самоорганізації, немає однозначної відповіді. Адаже, відповідно до інституціональної теорії економіки, зростання кількості інститутів повинно впорядковувати економічну та фінансову систему. Вважаємо, що гіпотеза Хаймана Мінські набуває більшої значущості, коли до «внутрішньої будови» ГФС ми починаємо вкjučати такі специфічні економічні процеси (та пов'язані з ним структури), як міжнародний офшорний бізнес. Обґрунтуємо наше твердження таким чином.

Світова економічна система та світова фінансова система змінюються під впливом сукупності факторів: технологічних, політичних, економічних, інтеграційних, цивілізаційних. Суттєвою рисою сучасного розвитку економіки, що виявляється у зростанні економіко-фінансової залежності між окремими країнами, стає фінансова глобалізація. Роль її для національних економік і бізнесу є неоднозначною. Разом із відкриттям певних можливостей для досягнення активного розвитку систем бізнесу, вона пов'язана з необхідністю розв'язання низки проблем, що зумовлено неоднозначністю її впливу на країни різних рівнів економічного розвитку. Фінансова глобалізація певною мірою дозволяє усунути залежність фірм, компаній і бізнесу в цілому від матеріально-фінансових ресурсів однієї країни за рахунок ресурсів глобальних фінансових інституцій. Це дозволяє капіталу швидко переходити у ті країни, які (з точки зору фірм) більш вигідні з позицій використання місцевих ресурсів і умов ведення бізнесу. Перетікання капіталу саме в легальних каналах у кінцевому підсумку сприяє зростанню сегментів і внутрішнього, і міжнародного бізнесу країни реципієнта, а далі і зростанню її національної економіки. Проте бізнес вишукує також канали напівлегального та нелегального перетікання капіталів.

Окрім економісти вважають, що пошук бізнесом нових сумнівних каналів перетікання капіталів є природним явищем, більше того, суто позитивним для економіки процесом, адже під впливом збільшення податкового натиску в межах окремої країни фінансова глобалізація «мотивує» бізнес до використання «полегшених» від тягаря оподаткування національними державами схем руху капіталів

«у глобальній фінансовій системі» [4, с. 330]. Для виявлення міри природності каналів руху фінансових ресурсів актуальним є аналіз сутності того, що являє собою глобальна фінансова система саме як складна система. Для такого аналізу вважаємо доцільним застосувати теоретико-ігровий і структурно-функціональний підходи. У фокусі теоретико-ігрового підходу глобальну фінансову систему можемо представити у вигляді трьох квазіавтономних ігрових полів: фондового, валютного та товарно-сировинного фінансових ринків. На полі фондового ринку «гра» відбувається за рахунок операцій із цінними паперами: акціями, векселями, депозитними сертифікатами, облігаціями, чеками. На полі товарно-сировинного ринку вагома частина операцій здійснюється з газом, нафтою, електроенергією, зерном, золотом, цукром, рудою, металами. На валютному ринку виконуються операції зі світовими валютами – долларом США (USD), євро (EUR), британським фунтом (GBP), швейцарським франком (CHF) і японською ієною (JPY) тощо. На цих полях у світовій фінансовій системі діють три основні групи гравців-учасників: банки та транснаціональні компанії; міжнародні портфельні інвестори (пенсійні, страхові, інвестиційні фонди); міжнародні офіційні позичальники (урядові та муніципальні органи, міжнародні та регіональні організації). ГФС як ігрова система правил та дій (ходів) складається також з інститутів і регуляторів, які діють на міжнародному рівні, на відміну від тих, які діють на національному або регіональному рівні. «Суддівська» роль припадає на долю найвпливовіших урядів (та їхніх фінансових розвідок), а повноваження інститутів і регуляторів узгоджуються основними гравцями. Основними гравцями ГФС є міжнародні інститути, такі як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, Банк міжнародних розрахунків, національні агентства і відомства, наприклад, центральні банки і міністерства фінансів, приватні установи, що діють у глобальному масштабі, наприклад, банки і хедж-фонди, і регіональні установи, наприклад, у Єврозоні. Незбалансована «гра» учасників і суддівські перекоси стають «спусковим гачком» для кризових процесів. Але є й інші фактори критичної самоорганізації кризових явищ в економіці.

Структурно-функціональний підхід дає можливість представити існування та функціонування глобальної фінансової системи в таких взаємодоповнюючих смислових та діяльнісних форматах: 1) фінансові еквіваленти та конвертори фінансових еквівалентів у фінансові номінали, фінансові інституції, фінансові джерела, «виробники» фінансових ресурсів, реципієнти; 2) національні економіки, фінансові системи національних економік, міжнародні фінансові організації; 3) інституційне середовище, правове середовище, фінансове середовище, популяції економічних агентів; 4) фінансові установи з стандартизованим правовим регулюванням та юрисдикцією, орієнтованою на реальний сектор національної економіки та особливі фінансові установи, орієнтовані на фінансові потоки. А в географічному відношенні ГФС розосереджена і являє собою певну мережу кластерів та вузлів-локалізацій. Можна розрізнити і центральні кластери (напр. Лондон-сіті, Франкфуртська фондова біржа, Уолл-стріт), і регіональні вузли локалізації фінансових інституцій і фінансових ресурсів. Серед усіх виокремлюються особливі щодо характеру оподаткування

вузли та особливі потоки фінансових ресурсів між кластерами та вузлами. Фінансові установи з особливим характером діяльності зазвичай фізично прив'язуються до певних локальних або більш-менш локалізованих географічних територій, в межах яких передбачено особливе правове регулювання. Такі традиційні особливі в податковому відношенні фінансові локалізації історично отримали назву офшорів, або офшорних зон чи офшорних центрів. Якщо розглядати потоки капіталів та інших фінансових ресурсів як інформаційні потоки особливого виду, то ці кластери, вузли, локалізації мають природу структурних компонент інформаційної мережі.

Цікавим питанням залишається, наскільки важливим для основних гравців трьох ігрових полів ГФС є офшорні центри. І що ж з точки зору основних гравців ГФС є офшорним центром? Питання це правомірне, оскільки особливі «фінансові вузли-локалізації» мають різноманітний спектр юридичних, організаційних і функціональних особливостей, однак в економічній науці немає чітко визначеного розуміння «офшор», що обумовлено тим, що «офшор», «офшорна зона» чи «офшорний бізнес» передбачають не тільки можливості відходу від «повноправного» оподаткування, але і забезпечення збереження конфіденційності, можливість ухилення від фінансового регулювання, законів і правил, що діють в юрисдикціях інших країн, в яких економічною основою є реальний сектор.

Н. Шексон пропонує розглядати офшор як податкову гавань. В розумінні цього автора податкова гавань – «місце, що прагне залучити бізнес, пропонуючи фізичним та юридичним особам політично стабільні можливості обходити правила, закони та норми, що діють в інших юрисдикціях» [5, с. 9]. У французькій та іспанській мовах поняття «податкова гавань» носить досить цікаву інтерпретацію: *paradis fiscali*, *paraiso fiscal* («податковий рай»). Деякі науковці стверджують [6], що англійське *paradise* («рай») відбулося в результаті невірної перекладу слова *haven* («притулок, гавань») як *heaven* («рай, царство небесне»). Зважаючи на вищевказане, вважаємо більш результативним користуватися дефініцією «податкове сховище», «податкове укриття». Особливо для реалій транзитної економіки.

З точки зору проблеми співвідношення автономних «двигунів» економіки, фінансової системи та бізнесу, офшори як податкові сховища відіграють діалектично суперечливу роль. Для суб'єктів бізнесу, особливо суб'єктів міжнародного бізнесу, привабливість їх у тому, що, вони дозволяють конструювати формально правильні схеми транспортування фінансових ресурсів через кордони. За рахунок цих схем фірми та фізичні особи здатні ухилитися від податків, уникати рамок відповідального фінансового регулювання, обходити вимоги «кримінальних кодексів», правил успадкування та багатьох інших обов'язків перед суспільним загалом. Офшори надають можливість акторам бізнесу отримувати від суспільства невинуваті вигоди, тим самим руйнуючи максимум соціальної відповідальності бізнесу. Разом із тим, офшори надають можливість фірмі акумулювати капітали для майбутніх інвестицій.

Зі зростанням значущості міжнародної компоненти бізнесу та зменшення залежності компаній від національних урядів саме за рахунок транснаціоналізації своїх підрозділів ведення бізнесу, компанії все більше намагаються

розміщувати фінансові ресурси в наднаціональних (світових, міжнародних) інституціях та в «квазіпозанаціональних» офшорних фінансових інституціях. Такі «квазіпозанаціональні» інституції також належать до міжнародної фінансової архітектури. Це викликано тим, що «приписані» до кожного з податкових гаваней фірми-нерезиденти «географічно» охоплюють багато країн, прямо або непрямо взаємодіють із фінансовим простором багатьох національних економік. Міжнародний характер каналів фінансової комунікації, які пронизують офшорні центри, де-факто «забезпечує» їхній статус підрозділу міжнародної фінансової системи. Точніше, офшорні фінансові установи належать до класу міжнародних фінансових комерційних підприємств, що грають подвійну роль: і підприємств, і «інституцій». І в цьому фокусі офшорний «ринок» фінансових послуг є сегментом глобального ринку фінансових послуг. Саме технологічна інформатизація перетворила міжнародну фінансову систему в глобальну. З точки зору теоретико-ігрового методу офшорний сегмент фінансової системи може ставати «джокером» на всіх трьох зв'язаних ігрових полях ГФС.

Роль офшорного ринку фінансових послуг суперечлива як для фірм, так і для економік. У справі формування для солідної компанії іміджу динамічної, стабільної міжнародної компанії схема із залученням офшорних центрів є малоприсадною. Тому власне діяльність із залученням офшорних схем у свій бізнес-арсенал солідні бізнесмени та компанії намагаються приховувати та маскувати. Отже, солідними фірмами та пов'язаними з ними фінансовими інституціями формується пропагандистська установка, що всі солідні фірми та компанії оминають офшорний ринок. Проте це напівправа. І ця напівправа є джерелом нестабільностей і ризиків для ГФС і національних економік.

Ті фахівці економічної науки та бізнес-аналітики, що стоять на позиціях обережного ставлення до офшорів, поділяють їх на три групи залежно від загрози фінансовій стабільності, яку створюють офшорні зони для окремих країн. До першої, що несе найбільшу фінансову загрозу національним економікам, належать: Багамські, Кайманові, Британські, Віргінські острови, Беліз, Ліван, Ліхтенштейн, Панама; до другої, слабшої за впливом, – Бермудські острови, Гібралтар, Мальта, Монако; до третьої – Гонконг, острови Гернсі, Джерсі, Мен, столиця Ірландії (Дублін), Люксембург, Сінгапур, Швейцарія [7, с. 13].

Для формування стабільної збалансованої фінансової, а відтак, і динамічної економічної системи як у національному, так і в міжнародному масштабі необхідним є всебічне розуміння змісту та природи офшорних зон та офшорних схем. Адже фінансові ринки мають кілька джерел нестабільності, що здатні призводити до катастрофічного падіння їхньої регуляторної здатності, до кризових явищ у банківській системі та створення джерел ризиків для економіки в цілому. Тому на сучасному етапі необхідно з нових концептуальних позицій досліджувати вклад у формування кризових синдромів світової економіки та окремих національних економік саме офшорного сектору ГФС. Однею з таких нових концепцій може стати аналіз складності рівнів функціонування та рівнів організації / самоорганізації системи офшорних центрів та пов'язаних із ними фінансових інститутів, зокрема, шляхом дослідження масштабів

географічного розростання мережі офшорних центрів, які, незважаючи на те, що конкурують між собою за клієнтів, тим не менше утворюють певний мережевий симбіоз.

Важливими кроками в розробці такого підходу є виявлення мережі офшорних центрів, оцінювання масштабів цієї мережі та класифікація «офшорної глибини» кожної її компоненти. Виявити податкові гавані, а через них – і офшорні схеми, можливо та доцільно шляхом аналізу «особливостей» життєздатності таких зон. Розглянемо організаційно-правові та економічні підстави функціонування офшорних зон. Складність «економічного» розуміння офшорного бізнесу в тому, що це кібернетична система із повторним, циклічно відновлюваним входом, яка «основний час» діє за зразком моделі чорного ящика. Зміст кібернетичної системи руху капіталів від джерел до фінансових інституцій та зворотно може мінятися залежно від характеру діяльності акторів бізнесу та змісту фінансових потоків цього бізнесу: резервування капіталів, трансферти, інвестиції, реінвестування, «переуступка» фінансових ресурсів тощо. Для розуміння такої запутаної павутини доцільно застосовувати різні підходи, зокрема, організаційно-правовий. В організаційно-правовому фокусі під офшорною зоною (податковим сховищем) розуміють усю або частину території країни, де встановлюють і використовують пільговий режим функціонування компаній з офшорним статусом. При цьому важливою правовою умовою є те, що компанії з офшорним статусом зобов'язані вести свою діяльність поза межами території реєстрації. З точки зору національної податкової та фінансової систем, в офшорних зонах проводять операції з майном чи коштами суто нерезидентів. Хоча при комплексному характері бізнес-діяльності та симбіозі різних фірм через спільних власників у «некласичних» офшорах важко розрізнити зв'язок резидентів і нерезидентів. До того ж, всі офшорні зони пропонують секретність, що дає про себе знати в різній формі і різною мірою, але так чи інакше, секретність виявляється у відмові від співпраці з іншими юрисдикціями в справі обміну інформацією.

З економічної точки зору, загальним показником «офшорності» є дуже низькі або нульові податки, які оговорює компанія (фірма, фізична особа) при «поселенні» до податкової гавані. Економічна «привабливість» офшорних зон полягає у тому, що власники та розпорядники цих зон залучають гроші на таких умовах, які дозволяють акторам бізнесу (і легального, і нелегального) та чиновникам-корупціонерам формально законно чи навіть відверто незаконно ухилитися від сплати податків. А для корупціонерів ще й надають можливість уникнути підозр у кримінальній природі джерела походження їхніх фінансів.

Системною класифікаційною ознакою офшорів є відмінність юридичного та фінансово-нормативного і фіскального підходів до організації фінансової та бухгалтерської звітності резидентів і нерезидентів. Мета цієї системи відмінностей: з метою захисту від власних офшорних схем секретні юрисдикції (податкові гавані) огорожують свою економіку від тих послуг, які вони надають іноземцям. З точки зору національної економіки, національної фінансової та податкової систем, офшор – це зона ухилення від контролю цих систем, що знаходиться географічно та (або) юридично в іншому місці й іншому правовому про-

сторі. У тому «відокремленому» юрисдикційному просторі, в якому дозволити собі офшорні послуги можуть тільки нерезиденти. Податкове сховище, пропонуючи нульову ставку оподаткування всім, хто проживає поза межами її юрисдикції, повною мірою оподатковує своїх жителів. Отже, здійснюється опосередкований перерозподіл частини фінансового потоку, що рухається через офшор на користь економіки тієї країни, де офшор «приписаний», та економіки тієї країни, яка утримує фінансовий офшорний вузол як сегмент власних фінансових інституцій. Подібне розділення резидентів від нерезидентів в межах взаємодіючих підсистем національної економіки служить мовчазним визнанням факту, що все, що здійснюється в офшорах, може чинити шкідливий вплив на національні економіки інших країн.

Ще один спосіб виявити податкові гавані – з'ясувати, чи не є індустрія фінансових послуг непропорційно великою порівняно з масштабами економіки конкретної зони. МВФ використовував цей метод, коли в 2007 р. цілком вірно вказав на Великобританію як офшорну юрисдикцію [8]. Існує ще одна особливість податкових сховищ: місцева політика перебуває в значному підпорядкуванні сектора фінансових послуг (іноді працює на кримінал, а часом – обслуговує і злочинні та фінансові інтереси). Це свідчить про прагнення знищити будь-який опір, що заважає офшорній бізнес-моделі.

Міжнародний офшорний бізнес заснований на мистецтві «приховувати джерела» фінансів, які перетинають кордони. Внаслідок цього фірми, компанії і капітали мігрують не туди, де вони будуть максимально продуктивними для економік, а туди, де можна отримати максимальні податкові пільги, що зрештою шкодить перспективам розвитку і власне ГФС.

Найбільш всебічне та комплексне вивчення незаконних транскордонних фінансових потоків проводилися в дослідницькій організації Global Financial Integrity (GFI) під керівництвом Раймонда Бейкера за програмою Центру міжнародної політики у Вашингтоні. Згідно з оцінками GFI, даними в 2012 р., через незаконні фінансові потоки країни, що розвиваються, в 2006 р. втратили від 850 мільйонів до одного мільярда доларів, причому ці збитки зростали на 18 % на рік [9]. Порівнявши ці цифри з сумою 100 мільярдів доларів – такий загальний обсяг допомоги, яка надається країнам, – легко зрозуміти, чому допомога, що надається Африці, не приносить результатів.

Сьогодні ми розуміємо, що аналогічно подібна ситуація і з економікою України, яка знаходиться в переддефолтному стані. Такі дані дозволяють говорити вже не про офшорний сектор міжнародної фінансової системи, а про глобальну офшорну систему як частину ГФС.

Значна частина аналітиків [10 – 11] вважає, що глобальна офшорна система стала одним із центральних факторів, що сприяли фінансово-економічній кризі, яка розгорнулася з 2007 р. Підстав для таких висновків є декілька. По-перше, офшори надали фінансовим корпораціям можливість безкоштовного ухилення від регулювання, що призвело до вибухового зростання фінансових компаній. По-друге, секретні «фінансові юрисдикції» в міру деградації якості їхнього власного фінансового регулювання втягували держави з «нормальними» юрисдикціями в за-

пеклу «конкуренцію» за принципом знищення конкурента, спрямовану на подальше ослаблення їхніх систем фінансового регулювання. По-третє, незаконні транскордонні фінансові обороти, чий величезний потік практично неможливо врахувати стандартними статистичними методами, створив масований чистий приплив коштів до країн, які мають дефіцит, на зразок США і Великобританії. Цей приплив капіталу погіршив більш помітні глобальні макро-економічні дисбаланси, які й були фундаментальними причинами кризи. По-четверте, офшори пропонували занадто пільгові умови, що спонукало компанії брати величезні позики та кредити; ті ж офшори допомагали їх переховувати. По-п'яте, компанії в цілях мінімізації податків, ухилення від регулювання або забезпечення конфіденційності подрібнювали свою фінансову діяльність, розтягуючи її по різних податкових гаванях, внаслідок чого виникала запутаність, яка ще більше посилює офшорну секретність. Всі ці обставини негативно відбивались на головних гравцях ринку і поглиблювали кризу фінансово-банківської системи. Зрозуміло, що не офшори викликали фінансову кризу, але саме вони створили атмосферу всюдозволеності, яка стала сприятливою передумовою для кризи.

Аналогічний висновок є актуальним у світлі поточних кризових проблем вітчизняної національної економіки: не офшори створили економічну кризу, проте вони запустили механізм всюдозволеності в справі ухилення від проблем технологічного оновлення системи економічного відтворення України.

Висновки. Фінансова глобалізація світового господарства під впливом збільшення податкового пресу в межах національних кордонів мотивує бізнес до використання альтернативних можливостей у вигляді податкових гаваней – офшорів. Однак, на жаль, можна констатувати, що сьогодні офшорний сектор глобальної фінансової системи є джерелом криз як для світової економіки в цілому, так і для національних економік постсоціалістичних країн, що розвиваються відповідно до ринкових і соціальних умов. Це пояснюється тим, що сучасний світ офшорів ускладнюється і розглядається вже не тільки крізь призму кількох незалежних держав, які здійснюють своє суверенне право встановлювати власні закони і вводити податкові системи, але і з розумінням факту формування кількох мереж впливу, контрольованих провідними державами світу – насамперед, Великобританією та США. Кожна з таких мереж тісно взаємодіє одна з одною.

Міжнародний офшорний бізнес для акторів окремо взятої країни містить і глобальні риси, і специфічні національні риси в певній «дозволеній обставинами комбінації». Національне законодавство та нормозабезпечення економічного, фінансового, податкового характеру повинні постійно адаптуватися та узгоджуватися з рамковою та операційно-функціональною структурою глобальної фінансової системи.

Як наслідок, інтереси реального сектора та спекулятивного сегмента фінансового сектора діалектично антагоністичні. Гармонізувати внутрішні та зовнішні економічні виклики, що виникають унаслідок схем офшорного бізнесу, досить важко.

Альтернативним механізмом вирішення даної проблеми може стати впровадження фільтрів в офшорні кана-

ли зв'язків національної економіки з глобальною фінансовою системою. Необхідною є зміна формату оподаткування через уведення, наприклад, податку з обороту всього обсягу експортної продукції на основі «автоматичних» індикаторів середньозваженої за місяць міжнародної ринкової ціни аналогів на світових біржах або за рахунок податкової застави на ввезення інвестицій в розмірі 15 %. Крім того, в багатьох країнах почали застосовуватись «антиофшорні» закони, які спрямовані на зниження відплив капіталів, знищення до мінімуму переваги ведення бізнесу через офшори. Незважаючи на ці обставини, обсяги офшорних операцій невпинно зростають, що свідчить, безумовно, про тенденції розвитку офшорного бізнесу в усьому світі. Тому можна припустити, що механізм офшорних юрисдикцій і надалі збереже для певних фірм і компаній свою популярність і актуальність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лещук В. П. Фінансова глобалізація в умовах глобалізації світової економіки // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – С. 218 – 223.
2. Вірченко В. В. Трансформація фінансової систем в умовах глобалізації / В. В. Вірченко, В. О. Вірченко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. – 2010. – № 1. – С. 49 – 55.
3. Minsky H. P. The Financial Instability Hypothesis / Hyman P. Minsky // The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working Papers. – 1992. – № 74. – P. 9.
4. Мамотенко Д. Ю. Глобалізація міжнародних фінансових ринків // Гуманітарний вісник ЗДІА. – 2009. – № 39. – С. 229 – 237.
5. Шэксон Н. Люди, обокравшие мир. Правда и вымысел о современных офшорных зонах / Шэксон Николас; [пер. с англ. А. А. Калинина]. – М. : Эксмо, 2012. – 281 с.
6. Death and Taxes: The True Toll of Tax Dodging. Christian Aid, 2008, May.
7. Голубков Д. Ю. Особенности корпоративного управления в России: инвестиционный кризис и практика офшорных операций / Д. Ю. Голубков. – М. : АЛЬПИНА, 2007. – 263 с.
8. Ahmed Zorome. Concept of Offshore Financial Centres: In Search of an Operational Definition // IMF Working Paper, WP/07/87, 2007.
9. Dev Kar, Devon Cartwright Smith. Illicit Financial Flows from Developing Countries 2002 – 2006. Washington : Global Financial Integrity, 2012.
10. Кабир Л. Организация офшорного бизнеса / Л. Кабир. – М. : Финансы и статистика, 2009. – 144 с.
11. Королев М. В. Офшорные фирмы / М. В. Королев. – М. : Кукша, 2008. – 38 с.

REFERENCES

- Death and Taxes: The True Toll of Tax Dodging. Christian Aid, 2008, May.
- Golubkov, D. Yu. Osobennosti korporativnogo upravleniia v Rossii: investitsionnyy krizis i praktika ofshornykh operatsiy [Features of corporate governance in Russia: investment crisis and practice of offshore operations]. Moscow: ALPINA, 2007.
- Kar, D., and Smith, D. C. Illicit Financial Flows from Developing Countries 2002 – 2006 Washington: Global Financial Integrity, 2012.
- Kabir, L. Organizatsiia ofshornogo biznesa [Organization of offshore business]. Moscow: Finansy i statistika, 2009.
- Korolev, M. V. Ofshornye firmy [Offshore companies]. Moscow: Kuksha, 2008.
- Leshchuk, V. P. "Finansova hlobalizatsiia v umovakh hlobalizatsii svitovoi ekonomiky" [Financial globalization in a globalizing world economy]. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy (2010): 218-223.
- Minsky, H. P. "The Financial Instability Hypothesis" The Jerome Levy Economics Institute of Bard College Working Papers, no. 74 (1992): 9-.
- Mamotenko, D. Yu. "Hlobalizatsiia mizhnarodnykh finansovykh rynkiv" [The globalization of international financial markets]. Humanitarnyi visnyk ZDIA, no. 39 (2009): 229-237.
- Shekson, N. Liudi, obokravshie mir. Pravda i vymysel o sovremennykh ofshornykh zonakh [People robbed the world. Truth and fiction about modern offshore]. Moscow: Eksmo, 2012.
- Virchenko, V. V., and Virchenko, V. O. "Transformatsiia finansovoi system v umovakh hlobalizatsii" [Transforming financial systems in the context of globalization]. Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy, no. 1 (2010): 49-55.
- Zorome, A. "Concept of Offshore Financial Centres: In Search of an Operational Definition" IMF Working Paper, WP/07/87 (2007).